

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Wstęp

Author: Maciej Fic

Citation style: Fic Maciej. (2019). Wstęp. W: M. Fic (red.), "Polska Ludowa w edukacji historycznej" (S. 7-12). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Wstęp

Polska Ludowa to określenie państwa polskiego w latach 1944—1989, wynikające z propagandowo i nieprawdziwie ukazywanej przez komunistów, a następnie socjalistów wizji udziału „ludu” w rządzeniu państwem. Często rzeczywistość ta wymiennie nazywana jest także PRL-em — od skrótu oficjalnej nazwy państwa obowiązującej w latach 1952—1989: Polska Rzeczpospolita Ludowa. Choć rozwiązanie to nie jest poprawne merytorycznie, wielu badaczy (w tym także część autorów niniejszej książki) traktuje je umownie i obejmuje tym określeniem cały czas rządów komunistycznych i socjalistycznych w Polsce przed 1990 rokiem¹.

Okres ten został już dobrze opisany w historiografii i doczekał się obszernego katalogu prac, w których ukazano zarówno bezmiar okrucieństw i niegodziwości rządzących, przykłady współpracy, oporu bądź obojętności polskiego społeczeństwa, jak i radości i troski dnia codziennego². Z pewnością 45 lat istnienia Polski Ludowej nie było czasem jednorodnym, a „polskie miesiące” (Październik 1956, Marzec 1968, Grudzień 1970, Czerwiec 1976, Sierpień 1980, Grudzień 1981 i Czerwiec 1989) dobrze wyznaczają wewnętrzne cezury tej epoki³. Dla osób, które w tej blisko półwiecznej rzeczywistości musiały funkcjonować,

-
- 1 Por. J. EISLER: *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944—1989*. Warszawa 2018, s. 9.
 - 2 Wśród najważniejszych syntez por. m.in.: A. CZUBIŃSKI: *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945—1989)*. Poznań 1998; A. FRISZKE: *Polska. Losy państwa i narodu 1939—1989*. Warszawa 2003; A. PACZKOWSKI: *Pół wieku dziejów Polski 1939—1989*. Warszawa 2005; A. KEMP-WELCH: *Polska pod rządami komunistów 1944—1989*. Kraków 2008; A. DUDEK, Z. ZBLEWSKI: *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*. Warszawa—Bielsko-Biała 2008; *PRL od lipca 44 do grudnia 70*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2010; *PRL od grudnia 70 do czerwca 89*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2011; A.L. SOWA: *Historia polityczna Polski 1944—1991*. Kraków 2011; H. SŁABEK: *O społecznej historii Polski 1945—1989*. Warszawa 2015 (wyd. 2).
 - 3 Por. J. EISLER: *Polskie miesiące czyli kryzys(y) w PRL*. Warszawa 2008.

czas Polski Ludowej nie był z pewnością okresem ani jednoznacznie złym, ani dobrym. Choć przyszło im żyć w czasach „ciągłych niedoborów” albo „przejściowych trudności”, „kierowniczej roli partii”, ale też „błędów i wypaczeń” jej reprezentantów, to zapamiętali tę rzeczywistość również jako okres własnego dorastania czy dorosłości, z całą paletą różnego rodzaju wspomnień. Z perspektywy edukacyjnej opis Polski Ludowej przynosi często fascynujący obraz przeszłości, pełnej trudnych do zrozumienia wydarzeń, zjawisk i procesów⁴. Mimo że od upadku socjalizmu w Polsce minęły zaledwie trzy dekady, dzisiejsi nastolatki sporą część opowieści o tamtych realiach traktują jak trudne do przyswojenia *science-fiction*. Towarzyszy temu zresztą swoista nostalgia za Polską Ludową, artykułowana głównie przez część najstarszego pokolenia Polaków. Bo czasy Polski Ludowej to nie tylko powojenne represje i kult jednostki, lecz także odbudowa i rozwój kraju, udział w działalności różnych organizacji i znaczna aktywność społeczna mieszkańców. W tym samym okresie Polski Ludowej miały miejsce zarówno mordy osób, których szczątki znajdowane są dziś między innymi na „Łączce” na warszawskich Powązkach, strzały do robotników Wybrzeża i górników z kopalni „Wujek” czy zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki, jak i proces upowszechniania oświaty, sukcesy wielu polskich sportowców, udział Mirosława Hermaszewskiego w locie w kosmos, organizowanie wypoczynku dla wielu Polaków w ramach Funduszu Wczasów Pracowniczych, a dla uprzywilejowanych — „sklepy za żółtymi frankami” i talony na „dobra luksusowe”.

Najstarsi Polacy, mogący pamiętać lata 40. i 50. minionego wieku, mają zdecydowanie najmniej szans na miłe wspomnienia. Bohaterami ich młodości w mniejszym stopniu były gwiazdy ekranu (choć warto przypomnieć np. Hankę Ruczajównę z filmu *Przygody na Mariensztacie*), częściej zaś postacie rzeczywiste: „niekłaniającego się kulom” gen. Karola „Waltera” Świerczewskiego czy przodownika pracy socjalistycznej Wincentego Pstrowskiego. Niewiele dobrego powiedzieć można także o modzie tego okresu, którą tworzyły: tzw. waciak (pikowana kurtka z drelichu ocieplanego watoliną), drelichowe spodnie, ale także kurtki typu *battledress* bądź budrysówki, sukienki z kretonu, dzianinowe swetry typu *cardigan*, nylonowe pończochy i balerinki. Symptomaticznie zmiany w tym zakresie stało się pojawienie się w połowie lat 50. „bikiniarzy” — kontestujących rzeczywistość także strojem (koszulami w kratę, apaszkami, kolorowymi skarpetkami). Za symbole najwcześniejszego okresu Polski Ludowej uznać można: samochody marek „Warszawa” i „Syrena”, skuter „Osa”, radio firmy „Pionier”, telewizor „Belweder”, pralkę „Frania” czy wodę sodową z saturatora albo syfonu.

4 Por. np. J. SOLSKA: *80-te. Jak naprawdę żyliśmy w ostatniej dekadzie PRL*. Warszawa 2018.

Znacznie szerszy wydaje się katalog rzeczy charakterystycznych dla lat 60. i 70. — samochody „Fiat 125p” i „Fiat 126p” (tzw. duży i mały fiat), gramofon firmy „Bambino”, szpulowy magnetofon „Kasprzak”, komputer „Odra”, motorower „Komar”, miejskie rowery „Wigry” (najpopularniejszą wersją było „Wigry 3”), meblścianki, sklepy Przedsiębiorstwa Eksportu Wewnętrznego „Pewex”, „Coca-Cola” i „Polo Cockta”, preparaty witaminowe „Vibovit” i „Visolvit”. To w latach 60. pojawiły się pierwsze polskie ikony kina: Zbigniew Cybulski, Kalina Jędrusik, Marek Perepeczko, Stanisław Mikulski czy „pancerniacy”: Roman Wilhelmi, Janusz Gajos, Franciszek Pieczka, Włodzimierz Press i Wiesław Gołas. Grono wielbicieli i naśladowców znaleźli muzycy: Czerwone Gitary, Skaldowie, Breakout, Czesław Niemen, Karina Stanek, Maryla Rodowicz, Anna Jantar, Zbigniew Wodecki czy Wojciech Młynarski. Wiele radości dostarczyli sportowcy, między innymi: kolarze Ryszard Szurkowski i Stanisław Szozda, lekkoatletka Irena Szewińska i Władysław Komar, piłkarska reprezentacja trenowana przez Kazimierza Górskiego, bokserzy ze szkoły Feliksa „Papy” Stamma. Wyraźną zmianę dostrzec można w modzie lat 60. i 70., dla której charakterystyczne były spódnice mini, golfy, ortalionowe płaszcze, dzinsowe spodnie dzwony i dżersejowe koszule i sukienki oraz kozuchy. To w tym także okresie w Polsce działali hippisi, odróżniający się wizualnie od reszty Polaków kolorowym wyglądem, długimi włosami i ozdobami⁵.

Bez wątpienia najwięcej powodów do nostalgicznych wspomnień mają najmłodsi uczestnicy rzeczywistości Polski Ludowej. Dzisiejsi 40- i 50-latkowie z sentymentem wspominają popularne w dekadzie lat 80. samochód marki „Polonez”, serie komiksowe *Antresolka Profesorka Nerwosolka* i *Kapitana Żbika*, komputery firm „Atari”, „Commodore” i „ZX Spectrum”, magnetofony kasetowe „Grundig” i „Kasprzak”, program „Jarmark”, akcję „Niewidzialna Ręka”, kostkę Rubika, farmaceutyk „Lugola” (podawany jako panaceum na promieniowanie po awarii reaktora atomowego w Czarnobylu), wyroby czekoladopodobne, sprowadzony z USA rower „BMX” czy emitowany w latach 1976—1987 serial *07 zgłoś się* (z dzielnym por. MO Sławomirem Borewiczem, w którego postać wcielił się Bronisław Cieślak). Sportowymi bohaterami dekady byli między innymi kolarz Lech Piasecki, lekkoatleta Władysław Kozakiewicz, alpinisci z Jerzym Kukuczka i Wandą Rutkiewicz na czele czy reprezentacja Polski w piłce nożnej trenowana przez Antoniego Piechniczka. Gwałtownie wzrosło zainteresowanie muzyką — gwiazdami byli muzycy z zespołów: Perfect, Lombard, Lady Pank, Republika czy Maanam. Zmodyfikowana

5 Por. B. TRACZ: *Hippiesi. Kudłaczce. Chwasty. Hipisi w Polsce w latach 1967—1975*. Katowice—Kraków 2014.

moda przyniosła legginsy, dzinsy marmurki, buty „Relaks” i „Alaska”, ale także stroje noszone przez reprezentantów subkultur młodzieżowych: punków czy metalowców⁶.

Raz jeszcze podkreślmy jednak za Filipem Gańczakiem:

PRL to nie tylko syrenki, małe fiaty i autobusy marki Ikarus. To nie tylko wyroby czekoladopodobne, woda sodowa z saturatora i lody Bambino. To nie tylko Polska Kronika Filmowa, komedie Barei i „Teleranek” w niedzielę rano. To nawet nie tylko straszliwe kolejki, kartki na mięso i puste półki w sklepach. To był system, który fundował niepokornym więzienie, szantażował, podsuswał donosicieli. System, który wyciągał z człowieka to, co najgorsze, próbował wykorzystać żonę przeciwko mężowi, przyjaciela przeciwko przyjacielowi. Był kij, była i marchewka⁷.

„Historia magistra vitae est”. Prawdziwość tej prostej sentencji Cycerona została wielokrotnie potwierdzona w minionych wiekach. Historia winna uczyć i dziś, ale niestety Polacy dowiedli, i stale dowodzą, że nie potrafią wyciągać wniosków nawet z błędów poprzedników. Niezależnie od tego warto wciąż proponować kolejne sposoby zapoznawania się z przeszłością i korzystania z doświadczeń minionych pokoleń. A im bardziej zróżnicowana jest forma dostarczania tejże wiedzy odbiorcom, tym większa szansa na skuteczność tego procesu⁸. I choć, jak stwierdził Krzysztof Dudek (w latach 2007—2016 stojący na czele Narodowego Centrum Kultury), „[...] nie mamy możliwości skutecznego nakłonienia nauczycieli do wykorzystywania multimedialnych pakietów szkoleniowych”⁹, to przecież nie powinniśmy rezygnować z przygotowywania publikacji, które mają pomagać zainteresowanym poznawaniem historii Polski Ludowej. A uczyć się historii Polski można także poza szkolnymi salami, zwłaszcza że w ostatnich latach gwałtownie rozwinęła się także w Polsce moda na *public history* (pol. historię w przestrzeni publicznej), powodując między innymi wzrost liczby magazynów historycznych, kanałów i filmów poświęconych tej tematyce, pojawianie się grup rekonstrukcyjnych, a także odmienny

6 Por. B. KOZICZYŃSKI: *333 popkulturowe rzeczy PRL*. Poznań 2007; J. TALACHA, W. STAŁĘGA: *Ikony PRL. Bohaterowie tamtych lat*. Warszawa 2011; E. MAJDAK, J. TALACHA, M. WALCZAK-KOWALSKA, A. WĘDRYCHOWSKA: *Życie PRL. Praca — rozrywka — ludzie*. Warszawa 2011.

7 F. GAŃCZAK: *Filmowcy w matni bezpieczeństwa*. Warszawa 2011, s. 9.

8 Por. B. NIEMIĘKO: *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*. Warszawa 2007, s. 52—54; E. CHORAŻY, D. KONIECZKA-ŚLIWIŃSKA, S. ROSZAK: *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*. Warszawa 2008, s. 157—215.

9 P. ZIELIŃSKI: *Przewróciło się. Pierwsza i jedyna biografia Elektrycznych Gitar*. Pelplin 2016, s. 187.

od dotychczasowego sposób funkcjonowania placówek muzealnych, wystawienniczych czy archiwalnych¹⁰. Niezależnie od wyboru miejsca i sposobu interakcji potrzebna jest wiedza o przeszłości i umiejętność jej wykorzystania. Dlatego tak ważne jest, by środowisko dydaktyczne historyków zechciało podzielić się swoim doświadczeniem i podpowiedzieć różne możliwości w tym zakresie.

Zawartość niniejszego tomu stanowi efekt współpracy badaczy reprezentujących bardzo różne środowiska kraju. Na kartach książki głos oddano zarówno doświadczonym pracownikom naukowym, jak i młodszym adeptom Klio. Połączenie doświadczenia i młodości przyniosło spójny i w miarę możliwości pełny obraz Polski Ludowej we współczesnej edukacji historycznej. Pierwsza część książki poświęcona została ukazaniu Polski Ludowej z perspektywy różnych środków dydaktycznych. Cztery teksty objęły maksymalnie szerokie *spectrum* rozważań. Doktor hab. prof. UO Marek Białokur z Uniwersytetu Opolskiego przedstawił anegdoty, dowcipy i kawały na temat Polski Ludowej, dr Małgorzata Skotnicka-Palka (reprezentująca wrocławskie Ossolineum) i dr Barbara Techmańska (z Uniwersytetu Wrocławskiego) przedstawiły rolę i znaczenie fotografii, piszący te słowa dr hab. Maciej Fic z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach analogicznie przeanalizował polską muzykę rockową, a mgr Magdalena Ficoń z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie zastanowiła się nad wykorzystaniem plakatu. Kolejne pięć tekstów to tzw. *case study*. Doktor hab. Małgorzata Strzelecka z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na przykładzie „Tygodnika Powszechnego” ukazała możliwości wykorzystania jako źródła edukacji o Polsce Ludowej prasy; dr hab. prof. UWM Izabela Lewandowska i mgr Anna Maciąg z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie analizując działalność Archiwum Historii Mówionej Ośrodka Karta i Domu Spotkań z Historią w Warszawie, pokazały sposób użycia w edukacji i badaniach nad Polską Ludową historii mówionej; dr Marek Kosma Cieśliński (reprezentujący Wyższą Szkołę Handlową we Wrocławiu) zilustrował na przykładzie Polskiej Kroniki Filmowej rolę filmu dokumentalnego; mgr Dariusz Gołębiowski z Uniwersytetu Opolskiego filmu komediowego (opierając się na dorobku Stanisława Barei); a reprezentujący tę samą uczelnię mgr Krystian Kazimierczuk fabularnego filmu historycznego (wykorzystał do tego *Śmierć jak kromka chleba* Kazimierza Kutza). Rozważania teoretyczne zwięździł tekst kolejnej reprezentantki Uniwersytetu Opolskiego — dr Anny Gołębiowskiej, która przedstawiła sposób,

10 Por. J. WOJDON: *Czym jest public history? W: Historia w przestrzeni publicznej*. Red. J. WOJDON. Warszawa 2018, s. 11.

w jaki tematyka Polski Ludowej obecna jest w edukacji historycznej w zreformowanej po 2017 roku szkole.

Druga część książki obejmuje cztery teksty, pozwalające zapoznać się z konkretnymi pomysłami nauczania/uczenia się o Polsce Ludowej. Przygotowały je osoby związane z instytucjami prowadzącymi pozaszkolną edukację. O propozycjach przekazywania wiedzy na temat Polski Ludowej na przykładzie własnych doświadczeń napisali: mgr Ryszard Mozgól z katowickiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej, mgr Małgorzata Laburda-Lis z Centrum Dokumentacji Deportacji Górnoślązaków do ZSRR w 1945 roku w Radzionkowie, mgr Robert Ciupa ze Śląskiego Centrum Wolności i Solidarności w Katowicach oraz dr Joanna Lusek, reprezentująca Muzeum Górnośląskie w Bytomiu oraz Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Opolu (która w swoim tekście ukazała projekt Archiwum Historii Mówionej „e-historie.pl”).

Cieszę się bardzo, że pomysł zbudowania wieloperspektywicznego obrazu możliwości edukacji na temat Polski Ludowej udało się zrealizować. Warto zobaczyć, że można o tych czasach i ludziach w nich żyjących mówić, sięgając do prasy, satyry, plakatów, muzyki, historii mówionej, filmu dokumentalnego czy fabularnego. Warto podpatrzeć, jak uczą o Polsce Ludowej różne podmioty, by móc z tych podpowiedzi korzystać i wprowadzać je do własnej klasy, klubu czy instytucji. Można i trzeba przypominać tamte lata, odpowiednio dobierając narzędzia, za pomocą których przekaz trafi do reprezentantów pokolenia urodzonego już w XXI wieku.

Maciej Fic